

UDK 81'42:001.814(631.3)

Danijela Đorđević

Univerzitet u Beogradu

Poljoprivredni fakultet, Kabinet za strane jezike

Tijana Vesić Pavlović

Univerzitet u Beogradu

Mašinski fakultet

METADISKURSNI MARKERI U KONTEKSTU SAŽETAKA NAUČNIH RADOVA IZ POLJOPRIVREDNE TEHNIKE

Sažetak: Pravilna upotreba metadiskursa u akademskom pisanju predstavlja važan deo pragmatičke kompetencije autora, kao i sredstvo za oblikovanje specifičnog konteksta u okviru jedne diskursne zajednice. Predmet ovog istraživanja su metadiskursni markeri upotrebljeni u sažecima naučnih radova na srpskom jeziku objavljenim u časopisu *Poljoprivredna tehnika* u periodu od 2008. do 2018. godine. Cilj rada je bio da se utvrdi da li i u kojoj meri se metadiskursni markeri koriste u sažetku naučnih radova iz ove oblasti kako bi se postigla koherentnost i kohezija izlaganja. Diskurs poljoprivredne tehnike odabran je jer nismo naišli na istraživanja ove vrste u toj oblasti o tome na koji način autori koriste metadiskursne markere kako bi oblikovali kontekst i uspostavili odgovarajući odnos sa potencijalnim čitaocima. Za klasifikaciju markera korišćena je Hajlandova taksonomija. Pokazuje se da autori sažetaka u većoj meri upotrebljavaju interaktivne nego interakcione markere, čime ostvaruju dobru povezanost teksta. Takođe, kako bi preneli odgovarajuću dozu opreza, ali i ubeđenosti u rezultate svog istraživanja, približno podjednako koriste ograde i pojačivače. Na osnovu utvrđene upotrebe metadiskursnih markera u analiziranom korpusu, može se zaključiti da se diskurs poljoprivredne tehnike nalazi negde između čvrstih i mekih nauka. U zaključku se razmatraju implikacije dobijenih rezultata i daju preporuke za buduća istraživanja.

Ključne reči: naučni diskurs, metadiskursni markeri, poljoprivredna tehnika, sažetak naučnog rada, kontekst

1. Uvod

Poslednjih godina, pravilna upotreba metadiskursa i metadiskursnih markera postala je važna tema za istraživanja u oblasti primenjene lingvistike i analize diskursa. Metadiskurs odražava način na koji autor pokazuje svoj stav prema sadržaju, ali i prema publici (Hyland and Tse 2004). Metadiskursni markeri se stoga sve više prepoznaju kao neizostavna komponenta različitih vrsta tekstova (naučnih radova, disertacija, novinskih članaka i sl.). Adekvatna povezanost različitih delova teksta, ali i odgovarajući odnos autora prema samom tekstu i čitaocu, postali su merilo dobre prakse u okviru akademskog pisanja.

Metadiskurs se u literaturi proučava u različitim kontekstima. Veliki broj istraživanja je sproveden uzimajući u obzir različite kulture, jezike, discipline, diskurse i kontekste (npr. Dafouz-Milne 2008, Hauranen 1993, Mur Dueñas 2010, 2011, Shaw and Vassileva 2009, Soler-Monreal, Carbonell-Olivares and Gil-Salom 2011). Naročita pažnja usmerena je na upotrebu metadiskursa u akademskom pisanju (npr. Cao and Hu 2014, Hyland 1998a, 2005, 2017, Hyland and Tse 2004, Mu, Zhang, Ehrich and Hong 2015), gde uspeh autora da napiše dobar tekst zavisi od sposobnosti da stvori odgovarajuće aspekte konteksta većom upotrebom intertekstualnosti (Hyland 1998a: 449).

U literaturi se ukazuje na čvrste veze između metadiskursa i konteksta¹ u kome se javlja; metadiskurs je „kontekstualno uslovljen disciplinarnom zajednicom u kojoj se javlja” (Hyland 1998a: 448). Različite diskursne zajednice primenjuju i različite konvencije, pa čitaoci imaju različita očekivanja od različitih oblasti (Hyland 2001: 209). U ovom istraživanju usmerićemo se na oblast i kontekst poljoprivredne tehnike. Cilj istraživanja jeste da ispita upotrebu i frekvenciju metadiskursnih markera u sažecima naučnih radova objavljenih u časopisu *Poljoprivredna tehnika* u periodu od 2008. do 2018. godine. Sažetak naučnog rada smatra se veoma važnim jer njime autori privlače pažnju potencijalnih čitalaca. S druge strane, diskurs poljoprivredne tehnike odabran je jer nismo naišle na istraživanja ove vrste u toj oblasti o tome na koji način autori koriste metadiskursne markere kako bi oblikovali kontekst i uspostavili odgovarajući odnos sa svojom publikom, tj. diskursnom zajednicom, budući da se smatra da situiranje istraživanja u okviru šireg narativa diskursne zajednice kojoj autor pripada može da poveća njegovu kredibilnost kao stručnjaka u određenoj oblasti (Hyland 2001: 214).

2. Teorijski okvir

Imajući u vidu temu istraživanja, najpre ćemo se osvrnuti na teorijska određenja sažetka kao posebnog žanra, pojam metadiskursa i različite modele podele metadiskursnih markera, a zatim i na važnost metadiskursa u akademskom pisanju i na ulogu koju kontekst ima u metadiskursu.

2.1. Sažetak kao vrsta akademskog žanra

Pojam žanra se različito definiše u lingvistici. Naime, žanr se može posmatrati kao distinktivna kategorija kako pisanog, tako i usmenog diskursa (Swales 1990: 33).

¹ U literaturi se navode različite definicije konteksta. U istraživanjima koja se bave metadiskursom pod kontekstom se često podrazumeva retorički kontekst, pa se tako metadiskurs posmatra kao veza između teksta i disciplinarne kulture koja „pomaže da se definiše retorički kontekst otkrivanjem nekih očekivanja i shvatanja publike za koju je tekst napisan” (Hyland and Tse 2004: 175). Ovakvo shvatanje konteksta implicira da se kontekst može oblikovati adekvatnom upotrebom metadiskursnih sredstava (Hyland 1998a, Hyland and Tse 2004). Kada govorimo o kontekstu poljoprivredne tehnike u ovom radu, misli se na kontekst koji se stvara upotrebom odgovarajućih metadiskursnih markera, ali i poštovanjem određenih pravila pisanja u okviru ove diskursne zajednice. S druge strane, pri razvrstavanju metadiskursnih markera, bolje bi odgovarala definicija konteksta koju daje Jul (Yule 1996: 128), naime, da je kontekst „fizička okolina u kojoj je reč upotrebljena”.

Pored toga, Lakić (1999: 37) tvrdi da žanr nije samo vrsta teksta, već da u obzir treba uzeti i ulogu teksta u zajednici u kojoj je stvoren, pa stoga i institucionalnu kulturu. Funkcionalno gledano, sažetak se može posmatrati kao zaseban žanr (Lakić 1999).

Specifičnost sažetka kao vrste akademskog žanra potvrđena je različitim istraživanjima (npr. Blagojević 2014, El-Dakhs 2018, Gillaerts and Van de Velde 2010). Najpre, pravi se razlika između sažetka naučnog rada, konferencijskog sažetka i sažetka doktorske disertacije. Konferencijski sažetak razlikuje se od sažetka naučno-istraživačkog rada pre svega po dužini, budući da je opširniji i detaljniji, a takođe poseduje i izrazitu crtu samoreklamiranja (Blagojević 2014). S druge strane, poređenje sažetaka naučnih radova i doktorskih disertacija pokazalo je da sažeci naučnih radova sadrže proporcionalno detaljniji i duži opis metodologije, nalaza i implikacija u poređenju sa sažecima doktorskih disertacija (El-Dakhs 2018).

U današnje vreme, sažetak naučnog rada je prvo na šta autori nailaze kada pretražuju baze radova i na osnovu koga odlučuju da li će pročitati i čitav članak (Hyland 2002). Stoga, sažetak naučnog rada služi kao svojevrsan orijentir diskursnoj zajednici naučnika kako bi znali šta da pročitaju; do određenog stepena, sažeci naučnih radova mogu da funkcionišu i kao članci u malom (Gillaerts and Van de Velde 2010). No, bez obzira na tip sažetka, njegova struktura je vrlo važna. Drugim rečima, postizanje koherencije i kohezije teksta je relevantno i velikim delom se postiže pravilnom upotrebom metadiskursnih markera. O pojmu metadiskursa i različitim klasifikacijama metadiskursnih markera nešto ćemo detaljnije reći u nastavku.

2.2. Pojam i podela metadiskursa

Postoje brojne definicije metadiskursa koje se mogu naći kod različitih autora. Na primer, Krismor i saradnici definišu metadiskurs kao jezički materijal koji „ne dodaje ništa propozicionom sadržaju, ali teži da pomogne slušaocu ili čitaocu da organizuje, protumači i proceni informaciju koja je data” (Crismore, Markkanen and Steffensen 1993: 40). Vande Kople ističe da se metadiskursom označavaju elementi teksta koji „prenose značenje koje nije primarno referentno” (Vande Kople 2012: 37). Hajlandova definicija kaže da se metadiskurs odnosi na „interpersonalna sredstva koja se koriste za organizaciju diskursa ili piščevog stava prema sadržaju ili čitaocu” (Hyland 2000: 109). Stoga, metadiskurs predstavlja „aspekt jezika koji obezbeđuje vezu između tekstova i interdisciplinarnih kultura, i time pomaže da se definiše retorički kontekst otkrivanjem nekih očekivanja i razumevanja publike za koju je tekst napisan” (Hyland 1998a: 440–441).

U ovom radu oslonićemo se na Hajlandovu definiciju da metadiskurs obuhvata „samorefektivne izraze koji se koriste za stvaranje interakcionih značenja i pomažu govorniku ili piscu da izrazi svoje gledište, kao i da se poveže sa čitaocima kao članovima određene zajednice” (Hyland 2005: 37). S vremenom se razvio i veliki broj podela metadiskursnih markera, ali među njima postoji dosta preklapanja. Navešćemo neke od najkorišćenijih podela.

Krismor (Crismore 1983) metadiskursni sistem deli u dve opšte kategorije: informacioni metadiskurs i metadiskurs stava. Informacioni metadiskurs obuhvata

ciljeve (npr. *Our goal is to understand...*), markere koji uvode sadržaj i strukturu (npr. *This chapter is about...*), markere koji daju osvrt na sadržaj i strukturu (npr. *We have argued earlier...*) i topikalizatore (npr. *Let us now turn to...*) (Crismore 1983: 12–13). Metadiskurs stava dalje se razvrstava na metadiskurs važnosti (npr. *Equally important...*), metadiskurs naglašavanja (npr. *In fact*), metadiskurs ograđivanja (npr. *It would seem...*) i metadiskurs evaluacije (npr. *Luckily*) (Crismore 1983: 14).

Vande Kople (Vande Kopple 1985, 2002, 2012) metadiskurs deli na tekstualni i interpersonalni. U okviru tekstualnog metadiskursa razlikuje tekstualne konektore (npr. *first, consequently, as we saw in Chapter One, as we shall see in the next chapter*), objašnjivače (npr. *what some people call, strictly speaking, I'll put it this way*) i ilokucione markere (npr. *to sum up, most sincerely*), dok interpersonalni metadiskurs dalje razvrstava na epistemološke markere (npr. *it is possible that, perhaps, without a doubt, certainly, I believe that*), markere stava (npr. *fortunately, I regret, I am grateful that*) i komentare (npr. *some of you will be amazed that...*) (Vande Kopple 2012: 38–40).

Oslanjajući se na jednu od podela koju je predložio Vande Kople, Krismor i sar. (Crismore et al. 1993) predlažu još jednu klasifikaciju metadiskursa, u kojoj se zadržava podela na tekstualni i interpersonalni metadiskurs, ali se potkategorije drugačije razvrstavaju. U okviru tekstualnog metadiskursa, ovi autori izdvajaju tekstualne (logičke konektore, nabrajivače, podsećivače) i interpretativne markere (objašnjivače, ilokucione markere, najavljiivače). Interpersonalni metadiskurs obuhvata ograde, markere sigurnosti, pripisivače, markere stava i komentare (Crismore et al. 1993: 47–54).

Sledeća značajna taksonomija metadiskursnih markera je ona koju je razvio Hajland (Hyland 2005: 48–54), poznatija kao interpersonalni model metadiskursa. U okviru ovog modela, metadiskursni markeri se dele u dve velike skupine: interaktivni i interakcioni metadiskursni markeri. U okviru interaktivnih metadiskursnih markera javljaju se: 1) tranzicioni/logički markeri, koji izražavaju semantičke odnose između glavnih rečenica (npr. *thus, hence, but, also, nevertheless, and, therefore, moreover, however, still*); 2) okvirni markeri, koji upućuju na diskursne činove, sekvence i faze u tekstu (npr. *first, second, finally, to conclude, now, let's turn to*); 3) endoforični markeri, koji upućuju na informacije u drugim delovima teksta (npr. *noted above, below, see figure, in section, as follows*); 4) evidencijali, koji upućuju na izvore informacija iz drugih tekstova (npr. *according to X, (Y, 1990), Z states*) i 5) objašnjivači, koji parafraziraju ideacione informacije (npr. *namely, for instance, e.g., such as, in other words, that is, i.e.*) (Hyland 2005: 50–52). S druge strane, u grupu interakcionih metadiskursnih markera ubrajaju se: 1) ograde, kojima se iskazuje suzdržanost da se propoziciona informacija predstavi kategorično (npr. *might, perhaps, possible, may, would, could, normally, it appears that*); 2) pojačivači, koji naglašavaju autorovu sigurnost prema tvrdnji (npr. *in fact, indeed, definitely, indefinitely, highly, clear, obvious, unlikely*); 3) markeri stava, koji izražavaju stav autora prema tvrdnji i publici (npr. *unfortunately, hopefully, surprisingly, honestly, preferable, favorable, necessary*); 4) markeri angažovanja, koji eksplicitno grade odnos sa čitaocem (npr. *consider, note that, you can see that, assumed, expected, should be, must*) i 5) markeri ličnog upućivanja, koji eksplicitno upućuju na autore teksta (npr. *I, me, mine, we, our, ours*) (Hyland 2005: 52–54).

S. Blagojević (2008: 101–148) metadiskurs na engleskom jeziku deli u dve kategorije: tekstualni i interpersonalni. U okviru tekstualnih metadiskursnih markera, izdvaja markere tekstualne konekcije (npr. *however, similarly, moreover, for example, for this reason, on the other hand, nevertheless, otherwise, finally, as stated earlier, I shall show below*) i markere za označavanje diskursne radnje (npr. *to describe, to summarize, in conclusion*) i autorovih referenci na diskurs (npr. *in this paper, here, now*). Interpersonalne metadiskursne markere analizira kao epistemičke markere sumnje i autorovog ograđivanja (npr. *may, might, somehow, almost, perhaps, to suggest, to appear*), markere autorovog kategoričkog tvrđenja (npr. *clearly, indeed, of course, no doubt*) i markere autorovog stava prema propozicionom sadržaju (npr. *interestingly, unfortunately, it is remarkable*). S druge strane, metadiskurs na srpskom jeziku Blagojević (2008: 149–194) analizira nešto drugačije tako što pored tekstualnog metadiskursa (realizovanog izrazima poput *dakle, pored toga, naime, shodno tome, međutim, uostalom, prema tome, potom, prvo, kao što smo rekli, u vezi s tim, ukratko rečeno*), u okviru kategorije interpersonalnog metadiskursa (npr. *verovatno, možda, ako, ukoliko, u izvesnom smislu, kao što se zna, čini se, u našem slučaju, očigledno, nema sumnje, nažalost*) dodaje i markere autorovog komentara, koji uključuju autorovo postavljanje pitanja čitaocu i sebi, kao i autorovo direktno obraćanje čitaocu. U okviru navedenih kategorija i potkategorija metadiskursnih markera, S. Blagojević je dalje raščlanjivala navedene podele, čije smo primere gore navele.

S obzirom na to da u istraživanju koristimo korpus sažetaka naučnih radova na srpskom jeziku, možda je logičan sled bio da primenimo klasifikaciju koju je predložila Blagojević (2008). No, ipak smo se opredelile za Hajlandov model (Hyland 2005), kao taksonomiju koja je široko prihvaćena prilikom analize različitih diskursa i konteksta koji uključuju i različite jezike, te smo dodatno htele da ispitamo da li i kako se navedeni model može primeniti na naš korpus.

2.3. Važnost metadiskursa u akademskom pisanju

U literaturi se navodi da je jedna od ključnih odlika uspešnog akademskog pisanja „sposobnost pisca da kontroliše nivo ličnog u svom tekstu, preispituje materijal i prihvati alternativna mišljenja” (Hyland 2004: 133–134). Metadiskurs u tom smislu predstavlja važno sredstvo pomoću koga autor teži da uspostavi „odgovarajuću i disciplinom uslovljenu ravnotežu između autoriteta istraživača kao eksperta i svoje poniznosti kao sluge neke discipline” (Hyland 1998a: 440).

Akademski diskurs namenjen je određenoj grupi – akademskoj diskursnoj zajednici (Blagojević 2008: 15). Diskursna zajednica zasnovana je na postojanju „zajedničkih pretpostavki i metadiskursnih strategija koje se koriste da bi se te pretpostavke evocirale” (Hyland 1998a: 439). Adekvatna upotreba metadiskursa u tekstu stoga može da se posmatra kao „odraz pišćevih pokušaja da uspešno izloži akademsko znanje na način koji je smislen i odgovarajući u određenoj disciplinarnoj zajednici” (Hyland 1998a: 440). Autor mora da poseduje određeni nivo akademske kompetencije koja podrazumeva „upoznatost sa uobičajenim diskursnim praksama određene zajednice jedne discipline” (Hyland 1998a: 439).

Iz navedenog se može zaključiti koliko je veliki značaj metadiskursa prilikom pisanja naučnih i stručnih radova u okviru bilo koje oblasti i discipline. Pored disciplinarnosti, metadiskurs je svakako uslovljen i kontekstom. Zapravo, možda je ispravnije reći da je uslovljenost uzajamna, te ćemo u narednom delu nešto više reći o ulogama koje metadiskurs ima u oblikovanju konteksta.

2.4. Uloga metadiskursa u oblikovanju konteksta

Veze između metadiskursa i konteksta su mnogostruke. S jedne strane, metadiskurs „obezbeđuje kontekst u koji se smešta primarni diskurs – kontekst za tekst” (Crismore 1983: 63) i igra važnu ulogu u oblikovanju konteksta jer je „usko povezan sa normama i očekivanjima specifične kulturne i profesionalne zajednice” (Hyland 1998a: 438). Stoga se može zaključiti da autori koriste metadiskurs kako bi oblikovali kontekst i uspostavili odgovarajući odnos sa potencijalnim čitaocima.

S druge strane, kontekst predstavlja bitan kriterijum prilikom određivanja i razvrstavanja metadiskursnih markera. Jezičke jedinice uglavnom mogu vršiti više od jedne funkcije, te njihovo kvalifikovanje kao metadiskursnih markera u velikoj meri zavisi od konteksta u kome se javljaju; iste jedinice imaju ulogu metadiskursa u nekim delovima teksta, a u drugim delovima ne (Hyland 2004). Drugim rečima, kontekst igra značajnu ulogu i prilikom određivanja funkcija i klasifikovanja metadiskursa.

U različitim naučnim disciplinama postoje različite prakse akademskog pisanja i načina oblikovanja konteksta². Jedno Hajlandovo istraživanje (Hyland 1998a) pokazalo je da se discipline marketinga, primenjene lingvistike, mikrobiologije i astrofizike razlikuju po nizu parametara u ovom pogledu, kao i da autori u oblasti primenjene lingvistike i marketinga pridaju veću pažnju metadiskursu. Prema Hajlandu, „čvrste i čiste” discipline poput mikrobiologije i astrofizike predstavljaju nauke u kojima se naučnici obično bave temama koje su jasno razgraničene i definisane, tako da se manje oslanjaju na metadiskurs u svojim radovima; dodatno, kontekst u ovim disciplinama je transparentniji i publici kojoj je rad namenjen nije neophodno eksplicitno vođstvo i nametanje autora (Hyland 1998a: 447–449).

Pokazuje se da autori radova na srpskom jeziku kako iz oblasti društvenih nauka (sociologija, filozofija i psihologija), tako i iz oblasti prirodnih nauka (hemija, geologija i ekologija), više koriste jezičke jedinice za iznošenje kategorične tvrdnje nego kolege sa engleskog govornog područja (Blagojević 2010: 247). Ipak, frekvencija jedinica za autorovo eksplicitno tvrđenje viša je u tekstovima iz društvenih nego u tekstovima iz prirodnih nauka i kod engleskih i kod srpskih autora (Blagojević 2010: 249). Istraživanje o upotrebi ograda u naučnim radovima (Đorđević 2017) sprovedeno

² Kontrastivna istraživanja pokazuju da postoje razlike i u upotrebi metadiskursnih markera u različitim kulturama. Na primer, pokazuje se da je frekvencija metadiskursnih markera u engleskom korpusu viša nego u španskom u okviru iste discipline, poslovnog upravljanja (Mur-Dueñas 2011). Blagojević (2008) pokazuje da su metadiskursni markeri u naučnim radovima iz oblasti društvenih nauka zastupljeniji u tekstovima pisanim na engleskom jeziku nego na srpskom jeziku. Isto važi i za specifične markere, poput ograda, koje su prisutnije u sažecima radova iz iste naučne discipline na engleskom nego na kineskom jeziku (Hu and Cao 2011).

deno na korpusu radova iz četiri naučne discipline, poljoprivrede, građevinarstva, lingvistike i medicine, i dva jezika, engleskom i srpskom, pokazuje da autori iz oblasti poljoprivrede koriste ograde više od autora iz oblasti građevinarstva, ali manje od autora iz oblasti lingvistike i medicine. Razlike u upotrebi pojedinih metadiskursnih markera u sažecima naučnih radova mogu zavisi i od toga da li je istraživanje empirijskog tipa, pri čemu se pokazuje da se u radovima koji su empirijski usmereni u većoj meri koriste pojačivači (Hu and Cao 2011).

Na osnovu gorenavedenog istraživanja (Đorđević 2017), možemo pretpostaviti da se poljoprivredna tehnika nalazi negde između čvrstih i mekih nauka, tj. da će autori sažetaka iz oblasti poljoprivredne tehnike koristiti metadiskursne markere u određenoj meri kako bi stvorili odgovarajući kontekst i preneli adekvatnu poruku čitaocima.

3. Korpus i metodologija istraživanja

Istraživanje je sprovedeno na korpusu sastavljenom od sažetaka naučnih radova objavljenih u periodu od 2008. do 2018. godine u časopisu *Poljoprivredna tehnika*. Izdvojeno je 187 sažetaka autora sa srpskog govornog područja. Korpus prikupljenih sažetaka sadrži 23,261 reč, dok je prosečan broj reči po sažetku oko 125.

Prilikom analize i razvrstavanja jezičkih jedinica u sažecima u kategorije metadiskursnih markera prema Hajlandovom modelu, vodile smo se i kriterijumom koji su naveli Krismor i saradnici (Crismore et al. 1993: 47–48) da jezički izraz ili jedinica treba da budu primer metadiskursa, a ne propozicionog sadržaja, kao i da se uzima u obzir primarna funkcija leksičke jedinice u slučajevima kada su jedinice multifunkcionalne. Drugim rečima, pošto metadiskursni markeri mogu biti polifunkcionalni, nekada je bilo teško odlučiti se koju funkciju određeni metadiskursni marker vrši. U tim slučajevima, opredelile smo se da na osnovu šireg konteksta odredimo primarnu funkciju i tako metadiskursni marker svrstamo u određenu grupu.

U nastavku ćemo navesti rezultate istraživanja, uz osvrt na kvantitativnu i kvalitativnu analizu, kao i na implikacije koje ovakva upotreba metadiskursnih markera ima za oblikovanje konteksta koji autori sažetaka iz oblasti poljoprivredne tehnike žele da stvore.

4. Rezultati istraživanja

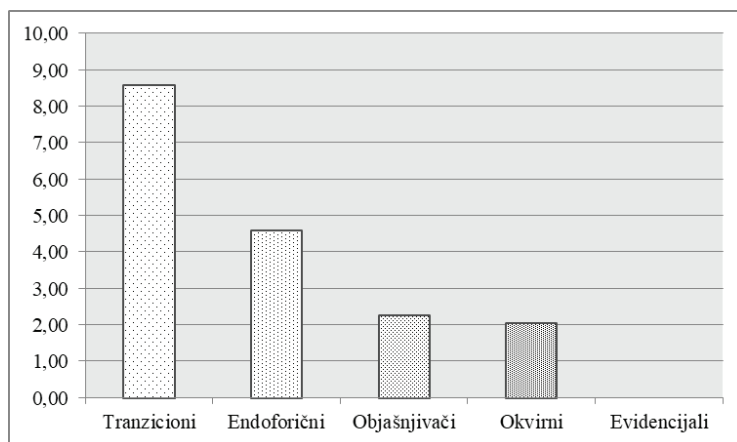
U analiziranom korpusu sažetaka zabeležena su 793 metadiskursna markera, što znači da je prosečan broj markera oko 4 po sažetku. Međutim, broj markera po sažecima varira, tako da ima sažetaka gde nije upotrebljen nijedan metadiskursni marker (četiri sažetka), a postoji i jedan sažetak gde je bilo 16 metadiskursnih markera. Ako se pogleda normalizovana frekvencija, u korpusu se javlja približno 34 markera na 1000 reči.

Rezultati pokazuju da autori sažetaka iz discipline poljoprivredne tehnike nešto više koriste interaktivne (17,71 na 1000 reči) nego interakcione markere (16,38 na 1000 reči). Iako razlika nije velika, ona može ukazivati na to da je autorima bitnija dobra povezanost teksta nego uspostavljanje odnosa sa čitaocem, odnosno, da im je sam tekst nešto bitniji od publike. Ukupno gledano, najkorišćeniji su tranzicioni markeri (8,60 na 1000 reči), dok evidencijalnih markera uopšte nije bilo.

S obzirom na to da tranzicioni markeri u velikoj meri doprinose koherentnosti teksta, smatramo da je ovakva njihova frekvencija očekivana. Korišćenjem različitih tipova tranzicionih markera autori sažetaka iz analiziranog korpusa na eksplicitan način vode čitaoca kroz tekst – dodavanjem (npr. *te, i, pored toga*), upoređivanjem (npr. *ali, takođe, s druge strane*) ili navođenjem posledice (npr. *zbog, usled, stoga*). Hajland (Hyland 2005: 55) smatra da ovi markeri predstavljaju važnu odliku akademske rasprave. S druge strane, pošto se evidencijalnim markerima ukazuje na druge izvore informacija u tekstu, takođe je očekivano da u sažecima bude mali broj ovih markera ili da ih uopšte ne bude, pošto se rezultati drugih autora vrlo retko navode u sažecima radova.

4.1. Upotreba interaktivnih metadiskursnih markera u korpusu

U okviru ove kategorije, u korpusu sažetaka najbrojniji su tranzicioni markeri (8,60 na 1000 reči) i endoforični markeri (4,60 na 1000 reči), a zatim slede objašnjivači (2,28 na 1000 reči) i okvirni markeri (2,06 na 1000 reči), dok evidencijala uopšte nije bilo (0,00 na 1000 reči) (grafik 1).

Grafik 1. Normalizovana frekvencija (na 1000 reči) interaktivnih markera u analiziranom korpusu

Navešćemo po jedan primer za svaki tip interaktivnih metadiskursnih markera pronađenih u korpusu:

1) *Međutim*, njihova neadekvatna primena, ili primena niskog kvaliteta, kao i neodgovarajućim produženjem intervala zamene, može doprineti smanjenju očeki-

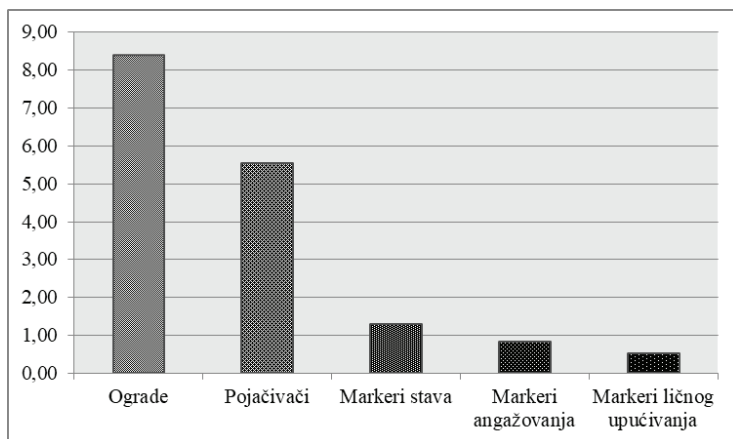
vanog veka trajanja motora i povećanju štetnih komponenata emisije izduvnih gasova. (tranzicioni markeri)

- 1) *U ovom radu* je istaknut značaj metode komparacije poljoprivredne tehnike u poslovnim knjigama preduzeća. (endoforični markeri)
- 2) Prelazak na sistem električne transmisije, kao oblika alternativnog pogona, kod teških traktora guseničara, *na primer*, Cat D7E, ima značajne prednosti u poređenju sa mehaničkim sistemom prenosa snage kod sličnih modela teških traktora guseničara ili drugih sličnih radnih mašina, koje će biti predstavljene u radu. (objašnjivači)
- 3) *Na kraju* je prikazano praktično prenošenje naučnih saznanja u praksu korišćenjem elektronske opreme kojom su opremljeni savremeni traktori. (okvirni markeri)

Ovakav rezultat ukazuje nam na to da je logičko povezivanje rečenica u koherentnu celinu, upućivanje na različite delove rada, kao i na različite korake u tekstu očigledno vrlo značajno za autore sažetaka iz oblasti poljoprivredne tehnike. Dodatno, upotreba objašnjivača i okvirnih markera nam govori da je pojašnjavanje i vođenje čitaoca kroz tekst takođe bitno. U korpusu nije uočen nijedan primer za grupu evidencijala, što ne iznenađuje jer je sažetak kratak tekst, te su primeri citiranja drugih autora inače veoma retki.

4.2. Upotreba interakcionih metadiskursnih markera u korpusu

Kao što možemo videti u grafiku 2, u grupi interakcionih markera najbrojnije su ograde (8,38 na 1000 reči) i pojačivači (5,55 na 1000 reči). Zatim slede markeri stava (1,29 na 1000 reči), markeri angažovanja (0,82 na 1000 reči) i markeri ličnog upućivanja (0,52 na 1000 reči), koji se, u poređenju sa prve dve kategorije, javljaju znatno ređe.

Grafik 2. Normalizovana frekvencija (na 1000 reči) interakcionih markera u analiziranom korpusu

U nastavku ćemo navesti primere za svaki tip interakcionih metadiskursnih markera iz analiziranog korpusa:

- 4) Poljoprivredna proizvodnja je sezonska delatnost i *verovatno* će još dugo vremena biti takva. (ograda)
- 5) *Svakako* treba dodati činjenicu da se ovakvi motori veoma lako konvertuju na druga pogonska goriva kao što su TNG, CNG ili biogas čime postaju svakim danom sve konkurentniji. (pojačivači)
- 6) *Nažalost*, cementaru – Titan nije moguće izmestiti, iako se nalazi uzvodno od gradskog naselja Kosjerić, ali je moguće primeniti niz adekvatnih zaštitnih mera i znatno poboljšati postojeću situaciju, prema zemljištu i okolini. (markeri stava)
- 7) *Buduća istraživanja treba da se usmere ka* rešavanju mehaničkog postupka separacije cvasti od stabljike i lišća i skraćivanja drški cvasti, kao i utvrđivanja ekonomske opravdanosti mehaničke berbe cvasti nevena prikazanim postupkom. (markeri angažovanja)
- 8) U radu *smo prikazali* specifičnosti procesa briketiranja biomase miskan-tusa i probleme i poteškoće koji se mogu očekivati kod prerade ove nove i potencijalno vrlo prihodovne bioenergetske sirovine. (markeri ličnog upućivanja)

Veoma zanimljiv nalaz jeste to da su u okviru ove grupe najzastupljeniji ograda i pojačivači, za koje možemo reći da se nalaze na istoj liniji kojom se označava odnos prema propozicionom sadržaju, ali na njenim suprotnim krajevima. Naime, ogradama autor teži da ublaži svoju tvrdnju, uspostavi dobar odnos sa publikom i ukaže na moguće nedostatke svog istraživanja. S druge strane, upotrebom pojačivača autor ukazuje na sigurnost u svoje tvrdnje, a samim tim i u rezultate svojih istraživanja. Paralelna upotreba ograda i pojačivača u akademskim tekstovima već je obrazložena u literaturi kao veoma snažno sredstvo za ubeđivanje čitalaca u iznešene tvrdnje (Hyland 1998b, 2000) i zaključeno je da se tako uspostavlja ravnoteža između davanja objektivnih informacija, subjektivne procene i interpersonalnog pregovaranja.

Markeri stava, markeri angažovanja i markeri ličnog upućivanja nisu previše zastupljeni, naročito poslednja grupa, što je možda posledica tradicije da se autor jasno ne otkriva, nego da se uglavnom koriste pasivne i bezlične/obezličene konstrukcije. Na primer, u svom istraživanju o upotrebi prvog lica množine 'mi' kao eksponenta autorovog prisustva u tekstu, Blagojević (2011: 2016) ističe da se pored ove zamenice u sve tri proučavane akademske discipline (sociologija, filozofija i psihologija) koriste i bezlične konstrukcije koje su svojstvene akademskom diskursu kao strategije koje na siguran način rešavaju autorovo prisustvo u tekstu. Markeri stava i angažovanja se u sažetku, veoma kratkom tekstu, ni ne mogu očekivati u nekom velikom broju.

5. Diskusija i zaključna razmatranja

Rezultati istraživanja pokazuju da se u sažecima naučnih radova iz oblasti poljoprivredne tehnike metadiskursni markeri koriste umereno (prosečno oko četiri markera po sažetku), ali i da njihov broj nije ujednačen u svim sažecima koji čine korpus. U okviru glavnih tipova korišćene klasifikacije (Hyland 2005), interaktivni metadiskursni markeri bili su nešto zastupljeniji od interakcionih, što može ukazivati na to da autori sažetaka iz oblasti poljoprivredne tehnike prepoznaju intertekstualnost kao bitnu za svoj naučni doprinos. Ovakva raspodela metadiskursnih markera po glavnim tipovima je u skladu i sa rezultatima do kojih je došla S. Blagojević (2008), koja ukazuje na to da srpski autori iz oblasti društvenih nauka preferiraju tekstualni metadiskurs.

U okviru kategorije interaktivnih metadiskursnih markera, najzastupljeniji su bili tranzicioni markeri, čija je funkcija da povezuju rečenice u logičku celinu (8,60 na 1000 reči) i endoforični markeri, kojima se upućuje na različite druge delove teksta, u ovom slučaju, najviše na tekst rada (4,56 na 1000 reči). Ako pogledamo kategoriju interakcionih markera, vidimo da su ograde (8,38 na 1000 reči) i pojačivači (5,55 na 1000 reči) najzastupljeniji. Kao što smo već istakle, funkcija ograda je da donekle zaštite autore od mogućeg neprihvatanja njihovih rezultata i grešaka načinjenih u istraživanju, kao i da im pomognu da obazrivo iznesu svoje stavove i tvrdnje, ostavljajući prostora i za drugačija razmišljanja. Nasuprot tome, pojačivačima autor sigurno i jasno prikazuje rezultate istraživanja i ubeđuje čitaoca u svoja postignuća. Potvrđena uravnotežena kombinacija ograda i pojačivača upotrebljena u sažecima koji su bili analizirani može ukazivati i na to da ih autori u ovoj oblasti svesno upotrebljavaju, tj. da imaju dobro razvijenu pragmatičku kompetenciju koja je neophodna prilikom pisanja naučnih radova, a samim tim i sažetaka.

Takođe, slaba upotreba ili odsustvo pojedinih tipova metadiskursnih markera ukazuju na to da su autori donekle obazrivi jer teže da poštuju konvencije svoje discipline. Na primer, markera evidencijalnosti uopšte nije bilo, što je i logično, s obzirom na to da se njima uglavnom upućuje na literaturu i postignuća drugih članova određene zajednice, što ne predstavlja informacije koje se uobičajeno nalaze u sažetku. Takođe, zabeležen je i mali broj markera ličnog upućivanja – konkretno, upotrebe ličnih zamenica ‘ja’ i ‘mi’, kao i odgovarajućih ličnih oblika glagola – što može upućivati na to da se u praksi poljoprivredne tehnike uglavnom koriste pasivne ili bezlične konstrukcije.

Sudeći prema rezultatima istraživanja koji se odnose na tipove upotrebljenih metadiskursnih markera, možemo zaključiti da se poljoprivredna tehnika nalazi negde na sredini između čvrstih i mekih nauka. Poštujući pravila pisanja koja važe za ovu disciplinu, autori sažetaka koriste različite metadiskursne markere prilikom pisanja, pre svega tranzicione markere, ograde, pojačivače i endoforične markere i tako oblikuju retorički kontekst. Na osnovu svega rečenog, zaključujemo da se svaki naučni rad, a samim tim i njegov sažetak, odlikuje specifičnostima koje uključuju disciplinu, jezik, kulturu, samog autora, a sve je u povratnoj sprezi sa kontekstom. S obzirom

na to da smo ranije istakle da u okviru svake diskursne zajednice i discipline postoje određena pravila, ono što važi za jednu disciplinu ne treba preslikavati na druge discipline (Vold 2006: 63).

Naše istraživanje dodatno ukazuje na potrebu da se autorima sažetaka skrene pažnja na značaj upotrebe metadiskursnih markera u prenošenju adekvatne poruke i oblikovanju konteksta prilikom pisanja radova. Ovo se naročito odnosi na studente i mlade istraživače koji započinju sa svojim naučnim doprinosima i traže svoje mesto u okviru određenih diskursnih zajednica. Ovde bi trebalo da još jednom naglasimo da je u okviru analiziranog korpusa bilo i sažetaka gde nije bio upotrebljen nijedan metadiskursni marker. Stoga Fo (Pho 2008: 247) preporučuje pisanje udžbenika koji bi detaljno prikazali na koji način treba strukturisati sažetak i kojim jezičkim sredstvima se ta struktura ostvaruje, a naglasak bi trebalo staviti i na prototipične delove sažetaka u različitim disciplinama. Slično tome, Blagojević (2014: 78) ukazuje na to da je „sažetak značajan akademski žanr čijem pisanju treba ozbiljno i znalački pristupiti”, a posebno se zalaže za pokretanje teme vezane za pisanje sažetka u srpskoj akademskoj zajednici i predlaže detaljnije upoznavanje sa strukturom sažetka koje pišu autori sa anglofonog govornog područja kao dobar model za savladavanje ovog žanra.

Ograničenje istraživanja je u tome što smo se usmerile na sažetke naučnih radova iz samo jedne naučne discipline i u samo jednom jeziku. Buduća istraživanja u ovoj oblasti bi trebalo da uključe najpre različite jezike, što bi omogućilo poređenje dobijenih rezultata za sažetke naučnih radova iz poljoprivredne tehnike na srpskom jeziku sa načinom oblikovanja konteksta u sažecima naučnih radova iz ove oblasti u drugim jezicima i pružilo potpunije uvide u veći broj aspekata povezanih sa ovom temom. Takođe, istraživanje bi se moglo proširiti uključivanjem radova na srpskom jeziku iz nekih manje istraživanih disciplina različitih nauka (prvenstveno prirodnih nauka, inženjerstva i tehnologije i poljoprivrednih nauka) gde bi se ukazalo na međudisciplinarnu sličnosti i razlike imajući u vidu upotrebu metadiskursa. Odmerena i adekvatna upotreba metadiskursnih markera koja vodi ka stvaranju odgovarajućeg, disciplinarno prihvaćenog konteksta je znak razvijene pragmatičke kompetencije autora, koja zauzvrat omogućava odgovarajuću komunikaciju između autora teksta i čitaoca, kao i autora i njegove diskursne zajednice u celini.

Literatura

- Blagojević, S. (2008). *Metadiskurs u akademskom diskursu*. Niš: Filozofski fakultet.
- Blagojević, S. (2010). Upotreba eksplicitnih jezičkih sredstava u cilju postizanja persuzivnosti u akademskom diskursu. *Radovi Filozofskog fakulteta*, 12(1), 239–251.
- Blagojević, S. (2011). „Mi” kao „mi” ili „mi” kao „ja”: prvo lice množine kao eksponent autorovog prisustva. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, LIV(2), 207–218.
- Blagojević, S. (2014). Konferencijski sažeci autora sa anglofonog i srpskog govornog područja – kontrastivna analiza. U T. Prčić i M. Marković (ur.), *Zbornik u čast Draginji Pervaz: Engleski jezik i anglofone književnosti u teoriji i praksi* (65–80). Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Cao, F., and Hu, G. (2014). Interactive metadiscourse in research articles: A comparative study of paradigmatic and disciplinary influences. *Journal of Pragmatics*, 66, 15–31.
- Crismore, A. (1983). *Metadiscourse: What it is and How it is Used in School and Non-school Social Science Texts*. Urbana-Champaign: University of Illinois.
- Crismore, A., Markkanen, R., and Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in persuasive writing. *Written Communication*, 10, 39–71.
- Dafouz-Milne, E. (2008). The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: A cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of Pragmatics*, 40(1), 95–113.
- Đorđević, D. (2017). *Ograde u naučnim radovima na engleskom i srpskom jeziku*. Doktorska disertacija (neobjavljena). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- El-Dakhs, D. A. S. (2018). Why are abstracts in PhD theses and research articles different? A genre-specific perspective. *Journal of English for Academic Purposes*, 36, 48–60.
- Gillaerts, P., and Van de Velde, F. (2010). Interactional metadiscourse in research article abstracts. *Journal of English for Academic Purposes*, 9(2), 128–139.
- Hauranen, A. (1993). Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economics Texts. *English for Specific Purposes*, 12, 3–22.
- Hu, G., and Cao, F. (2011). Hedging and boosting in abstracts of applied linguistics articles: A comparative study of English-and Chinese-medium journals. *Journal of Pragmatics*, 43(11), 2795–2809.
- Hyland, K. (1998a). Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics*, 30(4), 437–455.
- Hyland, K. (1998b). Boosting, hedging and the negotiation of academic knowledge. *Text-Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 18(3), 349–382.
- Hyland, K. (2000). Hedges, boosters and lexical invisibility: Noticing modifiers in academic texts. *Language Awareness*, 9(4), 179–197.
- Hyland, K. (2001). Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles. *English for Specific Purposes*, 20(3), 207–226.
- Hyland, K. (2002). *Teaching and researching writing*. Harlow, UK: Pearson Education limited, Longman.
- Hyland, K. (2004). Disciplinary interactions: Metadiscourse in L2 postgraduate writing. *Journal of Second Language Writing*, 13, 133–151.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London, New York: Continuum.
- Hyland, K. (2017). Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of Pragmatics*, 113, 16–29.
- Hyland, K., and Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A Reappraisal. *Applied Linguistics*, 25(2), 156–177.
- Lakić, I. (1999). *Analiza žanra: Diskurs jezika struke*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike – Podgorica, Obod, Cetinje.
- Mu, C., Zhang, L. J., Ehrich, J., and Hong, H. (2015). The use of metadiscourse for knowledge construction in Chinese and English research articles. *Journal of English for Academic Purposes*, 20, 135–148.

- Mur Dueñas, P. (2010). Attitude markers in business management research articles: a cross-cultural corpus-driven approach. *International Journal of Applied Linguistics*, 20(1), 50–72.
- Mur-Dueñas, P. (2011). An intercultural analysis of metadiscourse features in research articles written in English and in Spanish. *Journal of Pragmatics*, 43(12), 3068–3079.
- Pho, P. D. (2008). Research article abstracts in applied linguistics and educational technology: A study of linguistic realizations of rhetorical structure and authorial stance. *Discourse Studies*, 10(2), 231–250.
- Shaw, P., and Vassileva, I. (2009). Co-evolving academic rhetoric across culture; Britain, Bulgaria, Denmark, Germany in the 20th century. *Journal of Pragmatics*, 41(2), 290–305.
- Soler-Monreal, C., Carbonell-Olivares, M., and Gil-Salom, L. (2011). A contrastive study of the rhetorical organisation of English and Spanish PhD thesis introductions. *English for Specific Purposes*, 30(1), 4–17.
- Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vande Kopple, W. (1985). Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36, 82–93.
- Vande Kopple, W. (2002). Metadiscourse, discourse, and issues in composition and rhetoric. In E. Barton and G. Stygall (eds.), *Discourse Studies in Composition* (91–113). Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Vande Kopple, W. (2012). The Importance of Metadiscourse. *Applied Research in English*, 1(2), 37–44.
- Vold, E. T. (2006). Epistemic modality markers in research articles: a cross-linguistic and cross-disciplinary study. *International Journal of Applied Linguistics*, 16(1), 61–87.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Hong Kong: Oxford University Press.

Danijela Đorđević
Tijana Vesić Pavlović

METADISOURSE MARKERS IN THE CONTEXT OF RESEARCH ARTICLE ABSTRACTS IN THE FIELD OF AGRICULTURAL ENGINEERING

Summary

The proper use of metadiscourse in academic writing is an important part of the author's pragmatic competence, which serves as a means for creating a specific context within a discourse community. The current study explores metadiscourse markers used in research article abstracts written in the Serbian language and published in the journal *Poljoprivredna tehnika* in the period from 2008 to 2018. The aim of the paper was to determine whether and to what extent metadiscourse markers were used in research article abstracts in this field in order to achieve coherence and cohesion of the text. The

discourse of agricultural engineering has been selected since, to our knowledge, there have been no prior studies in this area on how authors use metadiscourse markers to shape the rhetorical context and establish a proper relationship with potential readers. Hyland's taxonomy was used to classify the markers. It is shown that interactive markers were used to a greater extent than interactional markers, which serves to increase text cohesion. Additionally, the authors use hedges and boosters to an approximately same extent to convey both an appropriate degree of caution and conviction in the results of their research. Based on the findings on the use of metadiscourse markers in the analysed corpus, it can be concluded that the discourse of agricultural engineering is somewhere between hard and soft sciences. The conclusion discusses the implications of the obtained results and provides recommendations for future research.

ddj@agrif.bg.ac.rs
tvesic@mas.bg.ac.rs